

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Інститут журналістики

БОРЕЦЬ Андрій Анатолійович

УДК 007 : 304 : 070

ПУБЛІЦИСТИКА ПЕТРА СТЕБНИЦЬКОГО:
ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВИ ТА НАЦІЇ

Спеціальність 27.00.04 – теорія та історія журналістики

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Київ – 2012

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі історії журналістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Сидоренко Наталія Миколаївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики,
завідувач кафедри історії журналістики

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Крупський Іван Васильович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, факультет журналістики
професор кафедри радіомовлення і телебачення

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
Гандзюк Віталій Олександрович,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри журналістики

Захист відбудеться “17” жовтня 2012 р. о 12 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д
26.001.33 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 04119, м.
Київ, вул. Мельникова, 36/1.

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул.
Володимирська, 58, к. 10.

Автореферат розіслано “14” вересня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат наук із соціальних
комунікацій

Б. М. Носова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю ґрунтовного та комплексного вивчення публіцистичної спадщини українського національного руху початку ХХ ст. У цей період становлення української преси на більшості етнічних українських земель збіглося з процесом поширення національної ідентичності на значні маси населення. Саме газети та журнали – поряд із науковими, навчальними та художніми виданнями – відіграли надзвичайно важливу роль у тому, що в 1905–1921 рр. тисячі людей усвідомили себе українцями. Чимало ключових діячів українського руху в цей час працювало як публіцисти (М. Грушевський, С. Петлюра, М. Шаповал, Д. Дорошенко та ін.).

Із цієї точки зору важливим видається уважне прочитання й аналіз публіцистичної спадщини П. Стебницького (1862–1923), українського громадського й політичного діяча, письменника, видавця, одного з лідерів петербурзької «Громади», активного учасника Української революції, представника УНР при Тимчасовому уряді, міністра освіти в уряді гетьмана П. Скоропадського, заступника голови делегації Української держави на переговорах з РСФФР. На відміну від вищезгаданих постатей, чиї діяльність та праці ставали об'єктом наукових досліджень, П. Стебницькому досі не присвячено жодного дисертаційного дослідження.

П. Стебницького, який більшу частину життя провів у Петербурзі, сучасники вважали фахівцем із українсько-російських відносин. Це стало ключовою темою багатьох творів публіциста. Важливість дослідження підтверджується й особливостями становлення національної ідентичності П. Стебницького. До Петербурга на державну службу він переїхав у 24 роки як носій загальноросійської тожсамості. Однак саме в імперській столиці П. Стебницький несподівано прийняв українську національну ідентичність. Понад 30 років він поєднував роботу в Міністерстві фінансів Російської імперії, де посідав високу посаду, й громадську працю в українському русі. За цей час його погляди на політичні й національні питання пройшли значну еволюцію – від етнографічного українофільства до політичного сепаратизму. Цей розвиток відображений у публіцистиці діяча. І тому її уважне вивчення допоможе не лише реконструювати світогляд П. Стебницького, а й краще зрозуміти деякі проблемні питання українського національного руху початку ХХ ст. у цілому (погляди на федералізм, самостійництво, державність, гібридні культурні явища тощо).

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація безпосередньо пов'язана з науковими дослідженнями кафедри історії журналістики Інституту журналістики та здійснена в межах науково-дослідної теми «Український медійний контент у соціальному вимірі» (№11БФ045-01) Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Основною метою роботи є визначення ознак та особливостей публіцистики П. Стебницького як частини українського національного дискурсу, що на початку ХХ ст. мав виразний антиколоніальний і націєтворчий характер.

Відповідно поставлено такі завдання:

- простежити функціонування політичних концептів «федерація», «автономія», «сепаратизм», «державність», «самостійність», оцінити їхню роль у творах публіциста різних періодів;
- з'ясувати еволюцію ідентичності П. Стебницького, спираючись на його публіцистичну творчість та залучаючи до дослідження документи з його особового фонду та спогади сучасників;
- визначити елементи імперського дискурсу, наявні в публіцистиці автора,
- з'ясувати їхній зв'язок із еволюцією його ідентичності та функціонуванням політичних концептів;
- проаналізувати значення понять «нація», «національність» у лексиконі П. Стебницького;
- дослідити антиколоніальні стратегії опору в публіцистиці діяча;
- розглянути художньо-публіцистичні тексти автора як частину антиколоніального дискурсу.

Об'єктом дослідження стали публіцистичні та художні твори П. Стебницького, надруковані в українській та загальноросійській пресі, збірка нарисів «Поміж двох революцій» (1918), праці «Українське питання» (1914, у співавторстві з О. Лотоцьким), «Галичина, Буковина і Угорська Русь» (1914, у співавторстві), «Україна та українці» (1917), «Українська справа» (1917). Усього

проаналізовано більше 150 його публіцистичних та художніх творів загальним обсягом понад 40 авторських аркушів.

Предметом дослідження стали націєтворчі та антиколоніальні особливості публіцистики П. Стебницького, закономірності її функціонування в межах різноманітних дискурсів.

Джерелами дослідження стали понад 30 українських та загальноросійських періодичних видань, які друкували твори П. Стебницького, а саме: «Санкт-Петербургские ведомости», «Биржевые ведомости», «Речь», «Южные записки», «Сын Отечества», «Вестник Европы», «День», «Киевская старина», «Украинский вестник», «Украинская жизнь», «Вільна Україна», «Україна», «Рідна справа / Вісті з Думи», «Літературно-науковий вісник», «Промінь» (Москва), «Рада», «Наше минуле», «Нова рада», «Промінь» (Київ), «Книгарь», «Громадське слово», «Записки історично-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук» та ін. Поряд із цим важливою джерельною базою для дослідження стали матеріали особового архівного фонду П. Стебницького, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського (понад 600 одиниць зберігання), мемуари його сучасників, а також «Вибрані твори» П. Стебницького (2009), до яких увійшла велика частина його публіцистичної спадщини, та книжка «Є. Чикаленко і П. Стебницький. Листування. 1901–1922 роки» (2008).

Методологічна основа роботи визначена системою принципів (історизм, наукова об'єктивність, комплексність та достовірність) і методів, теоретичних узагальнень історико-журналістського знання й спирається на праці українських та іноземних учених у галузі соціальних комунікацій, історії, політології, культурології та літературознавства.

Для з'ясування політичного та культурного контексту подій на етнічних українських землях на початку ХХ ст. виняткове значення мають праці істориків Б. Андерсона, Е. Сміта, Е. Геллнера, Р. Шпорлюка, Г. Касьянова, С. Плохія, С. Єкельчика, А. Каппелера, О. Субтельного, П. Магочія, З. Когута, Я. Грицака, І. Лисяка-Рудницького, О. Мотиля.

Основні положення постколоніальної теорії, використані в дослідженні, спираються на праці західних та українських істориків, культурологів і літературознавців Е. Саїда, Г. Співак, Г. Бгабги, М. Шкандрія, О. Грабович, Г. Грабовича, М. Рябчука, М. Павлишина, Е. Томпсон, Т. Гундорової, О. Забужко.

Праці істориків журналістики А. Животка, М. Романюка, Н. Сидоренко, І. Михайлина, О. Богуславського, Л. Сніцарчук, О. Мукомели, М. Тимошика, С. Горевалова, А. Бойко, О. Шкільної, А. Волобуєвої, Т. Хітрової та ін. стали основою для розгляду об'єкта дослідження в широкому контексті зародження й розвитку української періодики на початку ХХ ст.

На основі праць теоретиків журналістики та соціальних комунікацій В. Різуна, А. Москаленка, В. Здоровеги, В. Іванова, Б. Потятиника, О. Гояна, О. Холода, Я. Приходи, Л. Василик, В. Владимірова, Д. Прилюка, Й. Лося, О. Глушка, М. Василенка, Т. Приступенко, Н. Зелінської, Н. Желіховської ґрунтується розуміння понять журналістики та публіцистики, їхньої природи та особливостей.

Роботи О. Пономарева, К. Серажим, Н. Шумарової, А. Мамалиги, Л. Шевченко допомогли виявити мовностилістичні та дискурсивні особливості публіцистичних творів П. Стебницького.

Для розв'язання завдань, зумовлених метою дисертаційної роботи, були використані методи емпіричного та теоретичного дослідження. Основним методом, застосованим у роботі, є критичний дискурс-аналіз. За його допомогою публіцистичну творчість П. Стебницького проаналізовано як частину різноманітних дискурсів: антиколоніального, націєтворчого, ліберального, політичного, економічного. Для аналізу художньо-публіцистичних творів П. Стебницького було використано метод деконструктивістського прочитання як основний у постструктуралістській філософії.

У дослідженні використано також порівняльно-історичний, історико-типологічний, історико-оглядовий, історико-описовий та діахронний методи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в українському й зарубіжному журналістознавстві це перше комплексне дослідження публіцистичної спадщини П. Стебницького як частини українського національного дискурсу, який на початку ХХ ст. мав виразний націєтворчий та антиколоніальний характер.

Уперше:

- досліджено публіцистику П. Стебницького як результат складної взаємодії національного та імперського дискурсів початку ХХ ст.;

- визначено взаємозв'язок між функціонуванням політичних концептів («федерація», «автономія», «державність», «самостійність») у творах публіциста та змінами в його національній ідентичності;

- з'ясовано символічну та лінгвістичну структури стратегій опору колоніалізму в текстах П. Стебницького;

- показано імпліцитну антиколоніальну спрямованість його художньо-публіцистичних творів;

- доведено, що публіцист дотримувався етнічної концепції нації.

Удосконалено методологічні підходи до досліджень у галузі історії журналістики (застосування постколоніальної парадигми, модерних підходів до нації як до уявленої спільноти).

Набули подальшого розвитку в історії журналістики дослідження про закономірності виникнення української преси після 1905 р., особливості функціонування системи українських періодичних видань у контексті загальноросійських, націєтворчий та антиколоніальний характер дискурсу української преси початку ХХ ст.

До наукового обігу введено понад 80 текстів П. Стебницького (серед них і рукописи неопублікованих статей), які не ввійшли до «Вибраних творів» (2009).

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Наукове значення роботи полягає в тому, що завдяки новому методологічному підходу українську публіцистику початку ХХ ст. уперше розглянуто як частину національного антиколоніального дискурсу, який мав складний характер і був тісно пов'язаний із імперським. Суперечливі погляди діячів українського руху на концепти «федерація», «державність», «самостійність» можна пояснити саме цією залежністю й розглядати їх як дискурсивні явища. Практичне значення роботи полягає в тому, що викладений у ній фактологічний матеріал, теоретичні положення й висновки можуть бути використані в розробці програми нормативної дисципліни «Історія української журналістики».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження, автореферат, публікації, в яких викладено основні положення роботи, виконані автором самостійно.

Основні теоретичні положення дисертації були апробовані в доповідях та виступах на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: «Національна періодика початку ХХ ст.: розвиток і реалізація української ідеї державотворення» (Київ, 2006), «Журналістика, філологія та медіаосвіта» (Полтава, 2009), «Журналістика. Лінгвістика. Дидактика» (Київ, 2010), «Зарубіжні письменники і Україна» (Полтава, 2010), «Мова. Суспільство. Журналістика» (Київ, 2011), «Видавнича діяльність, книгопоширення і преса в слов'янських країнах» (круглий стіл, проведений під час відзначення Дня слов'янської писемності й культури, Київ, 2011), «Традиції слов'янської писемності і культури: трансформації в ХХІ столітті» (Київ, 2012).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дослідження викладено в шести наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (261 позиція). Загальний обсяг дисертації – 217 сторінок, з яких 25 – список використаних джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та основні завдання, розкрито зв'язок роботи з науковою програмою кафедри, зазначено об'єкт, предмет, методологію та методи дослідження, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації, подано відомості про особистий внесок здобувача, публікації, апробацію, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі «Історіографія та джерела до вивчення публіцистики Петра Стебницького» проаналізовано стан наукового опрацювання теми, розглянуто джерельну базу та обґрунтовано методологію дослідження.

У підрозділі 1.1. «Постать П. Стебницького та його тексти як об'єкти наукового дослідження» зроблено огляд досліджень постаті й творчості публіциста в гуманітарних науках.

Першими дослідниками біографії й текстів публіциста стали його сучасники М. Зеров та О. Кисіль. Їхні розвідки вміщені в книжці-посвяті «П. Я. Стебницький. 1862–1923» (1926). М. Зеров оглянув літературні тексти П. Стебницького й дав цінні зауваги щодо розвитку його національної ідентичності. О. Кисіль проаналізував його громадську діяльність.

Подальшим дослідженням завадив більшовицький режим. Є свідчення, що вищезгадану книжку-посвяту намагалися конфіскувати ще в 1920-ті. Причетність до її видання стала одним із доказів обвинувачення на процесі СВУ.

В еміграції час від часу з'являлися матеріали про П. Стебницького, однак вони мали мемуарний або довідково-енциклопедичний характер.

Усі наукові розвідки (переважно статті), які з'явилися після 1991 р., можна умовно поділити на дві нерівні за обсягом групи. Перша – це дослідження, виконані в межах офіційно-нормативної (національно-державницької) історичної парадигми (класифікація Б. Кравченка). У них Російську імперію трактовано як ворожу силу, абсолютне зло, метою якого було позбавити українців національної свідомості, а П. Стебницького – як українського інтелігента, що своєю діяльністю й творчістю захищав народ і сприяв його національному відродженню. У такому ключі розглядають біографію, публіцистичну, епістолярну й наукову спадщину діяча П. Болаболченка, І. Старовойтенко, І. Демуз, Н. Миронець, Г. Солоіденко, О. Степеченко, Н. Зубкова, Л. Кузьменко, Н. Макар, Ю. Черченко. Попри певний схематизм та спрощення, деякі з цих розвідок цінні насамперед багатим емпіричним матеріалом. Надто це стосується біографічних досліджень П. Болаболченка та І. Старовойтенко. Особливо варто відзначити роботу І. Старовойтенко, яка уклала «Вибрані твори» (2009) публіциста та разом із О. Степеченко та Н. Миронець упорядкувала корпус його листування з Є. Чикаленком.

Друга група значно менша за обсягом і включає дослідження, виконані в межах «рєвізіоністської» парадигми. Йдеться про статті С. Іваницької та міжнародних колективів авторів, у яких діяльність і творчість П. Стебницького частково розглянуто в контексті модерної концепції нації як уявленої спільноти.

У підрозділі 1.2. «Мемуарна спадщина діячів українського руху початку ХХ ст. як історичне джерело» на основі спогадів сучасників (С. Єфремова, Є. Чикаленка,

А. Ніковського, О. Лотоцького, Д. Дорошенка, С. Русової, Є. Бігановської) реконструйовано психологічний портрет публіциста, його суспільно-політичні погляди, еволюцію його національної ідентичності.

П. Стебницький постає як однозначний інтроверт, флегматик, скептик, діалектик (С. Єфремов, А. Ніковський). Прийняття ним української ідентичності має нераціональний вигляд: у студентські роки він був носієм загальноруської ідентичності й ставився до українського руху скептично. І лише переїхавши до Петербурга, після відвідин вистав трупи М. Кропивницького, він у 24 роки несподівано «стає» українцем (С. Єфремов).

Попри активну участь у діяльності петербурзької «Громади», де більшість становили старші українофіли, П. Стебницький у поглядах на політичні й національні питання дистанціювався від них. Крім того, діяча розглядали як сполучну ланку між старшим та молодшим поколіннями петербурзьких українців. Сучасники зазначають, що в міру розвитку українського руху П. Стебницький також пройшов значну еволюцію (С. Єфремов, О. Лотоцький).

Цінними є й такі зауваги щодо П. Стебницького: він був «германофобом» (Є. Чикаленко), попри свою громадську діяльність, його шанувало начальство (С. Русова), розглядали як одного з кандидатів на посаду голови уряду під час переговорів між П. Скоропадським та Українським Національним Союзом, що свідчить про його вагу в українському русі та помірковано-консервативні погляди (Є. Чикаленко, Д. Дорошенко).

У підрозділі 1.3. «Теоретико-методологічні основи дослідження» обґрунтовано методологію роботи. Дослідження виконано в межах соціальнокомунікаційного підходу в контексті постколоніальної парадигми. Її суть у широкому сенсі – аналіз культурних взаємин між колонізаторами й колонізованими, виявлення механізмів (переважно дискурсивних) підпорядкування й дискримінації, з одного боку, й опору – з іншого. Поряд із роботами засновника напряму Е. Саїда – «Орієнталізм» та «Культура й імперіалізм» – важливим методологічним підґрунтям дослідження стали розвідки М. Шкандрія, М. Павлишина, М. Рябчука, Г. Грабовича, Е. Томпсон, О. Грабович та ін. Поняття «контрдискурс», яке американський славіст М. Шкандрій пов’язав із українським рухом у контексті його відносин із панівним імперським дискурсом, видається цілком адекватним.

Таким чином, тексти П. Стебницького розглянуто як частину українського контрдискурсу, що виник у ХІХ ст. і заперечував претензії імперського дискурсу на універсальність. Серед його основних ознак слід згадати:

глибоку залежність від імперського, в якого український контр дискурс запозичив чимало методів і прийомів;

двомовність (діячі українського руху писали як російською, так українською, друкували на сторінках національної та загальноросійської преси);

важливу роль бінарної опозиції «ми / вони» («свій / чужий») в його конструюванні.

Головними аргументами критиків застосування постколоніальної парадигми до українсько-російського досвіду наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. є те, що в українській інтелектуальній думці Україну переважно не розглядали як колонію Російської імперії, російське суспільство було відкрите до українців, расово їх не дискримінували, а в самій імперії рівень життя деяких народів був значно вищим, ніж у метрополії (С. Величенко, А. Каппелер). Натомість ці важливі ознаки наявні в класичних трансконтинентальних імперіях, таких як Британська та Французька. Інші дослідники, хоч і визнають відмінний характер російського колоніалізму, вважають його засадничо близьким до класичних імперій (М. Рябчук, Е. Томпсон, А. Ф’ют). Колоніальні відносини між росіянами й українцями мали не расовий чи етнічний, а мовно-культурний вимір. Панування росіян спиралося на дискурсивні засоби так само, як панування англійців над Індією чи Єгиптом.

Серед інших важливих методологічних основ роботи слід назвати такі:

соціальний конструкціонізм (П. Бергер, Т. Лукман, В. Барр та ін.);

модерний підхід до нації як до уявленої спільноти (Б. Андерсон, Е. Геллнер, та ін.);

фукодіанське уявлення про дискурс як засіб творення й легітимації влади.

У другому розділі «Політична публіцистика Петра Стебницького: поєднання національного та імперського дискурсів» розглянуто функціонування політичних концептів у публіцистичних творах П. Стебницького, їхню залежність від національної ідентичності публіциста, яка поєднувала елементи як українського, так й імперського дискурсів.

У підрозділі 2.1. «Політичні концепти в публіцистиці П. Стебницького: критичний дискурс-аналіз» розглянуто зміст та функції концептів «федерація», «автономія», «державність», «сепаратизм», «самостійність» у творах публіциста різних періодів. Використано схему критичного дискурс-аналізу американського дискурсолога Н. Феркло.

Велику увагу зосереджено на статті «Крайова автономія України» (1906), у якій концепти «автономія» й «федерація» найглибше розроблені. Текст має явні ознаки ідеологічного дискурсу: автор чітко ділить світ на «ми» (інтелігенція недержавних націй, яка прагне реформ) та «вони» (консервативні сили імперії, які хочуть реставрувати давній порядок). Стаття має монологічний характер, у ній переважно використано модальність істинності (твердження побудовані як неспростовні).

У першій частині статті П. Стебницький обґрунтовує необхідність федералізації Росії на принципах автономії, у другій описує своє бачення функціонування української автономії. Зміст цих концептів можна краще зрозуміти, порівнявши їх із відповідними концептами М. Драгоманова, ідейного наставника покоління 1860-х. М. Драгоманов обстоював політичну федерацію як універсальний принцип упорядкування життя та гарантування прав і свобод

індивіда. Він наполягав на децентралізації всієї системи управління Росії (уїздів, повітів, общин) і застерігав від суто національної (етнічної) автономії. Натомість для П. Стебницького федералізм означає саме таку автономію: децентралізація всередині країни, як і права індивіда, його мало цікавлять. Це вписується в концепцію федералізму ліберально-народницької течії, репрезентованої М. Грушевським.

Концепти «федералізм» та «автономія» в публіцистиці П. Стебницького залишаються домінуючими до 1917 р. Ідеї державності та самостійності були маргінальними. Так, у праці «Українське питання» (1914) вони представлені концептом «сепаратизм». Він виконував функцію шантажу: говорячи про небажання уряду піти на поступки українському рухові, публіцист лякав його політичним сепаратизмом як природною, проте негативною за суттю реакцією на дискримінацію.

Ситуація змінюється після Лютневої революції 1917 р. П. Стебницький, хоч і продовжує обстоювати федералістську Росію, тепер говорить про український рух як про державний («Мозок Росії»). Унаслідок війни з більшовиками та вимушеного проголошення незалежності УНР концепти «державність» та «самостійність» заміщують «федералізм» та «автономію». За браком теоретичної розробки цих концептів в українській інтелектуальній традиції П. Стебницький вдається до історичних ресурсів: УНР в його публіцистичних творах постає спадкоємицею козацької держави Б. Хмельницького («Немезида»). Утім, головним аргументом залишаються актуальні політичні події («Логіка життя»).

За Української держави та Директорії публіцист продовжує обстоювати концепти «державність» та «самостійність». До їхньої легітимації додається потужний аргумент у вигляді економічної доцільності («Україна в економіці Росії»): Україну представлено як колонію, з якої центр забирає ресурси, нічого не даючи натомість. Утім, на мовному рівні простежується слабкість концепту самостійності: П. Стебницький повсякчас використовує пасивний стан дієслів («Україна була приведена до гострої форми політичного сепаратизму невідвратною логікою подій», «Україна до відокремлення від Росії приведена впливом багатьох причин глибокого економічного характеру» тощо); агентом дії виступають абстрактні «логіка життя», «вплив причин економічного характеру», «невідвратна логіка подій». Така транзитивність не випадкова: автор, з одного боку, наполягає на природності того, що сталося, а з іншого – частково чи повністю знімає з України відповідальність за це.

Розчарування від діяльності Центральної Ради й Директорії призводить до занепаду концепту державності. Уперше в 1919 році він постає не в пафосно-піднесеному, а в іронічному світлі («Ліс рубають»). Зрештою публіцист змушений визнати поразку ідеї самостійності («Державний іспит»). Із приходом Добровольчої армії А. Денікіна знову стають домінуючими концепти федерації й автономії (рецензії в журналі «Книгарь»). Утім, тепер П. Стебницький не вірить у можливість їхньої реалізації.

У підрозділі 2.2. «Дискурсивні стратегії національної ідентичності» національну ідентичність П. Стебницького проаналізовано в динаміці.

Занепад традиційних схем легітимації та лояльності в Російській імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. призвів до постання численних гібридних ідентичностей на українських етнічних землях (українська, загальноноруська, малоросійська). Саме цією гібридністю історики схильні пояснювати тривалу прихильність діячів українського руху до ідеї федералізму (І. Лисяк-Рудницький, Я. Грицак).

Щоб з'ясувати взаємозв'язки між політичними концептами в публіцистиці П. Стебницького та його національною ідентичністю, слід визначити етапи її розвитку. Найкраще для цього підходить схема історика С. Скульчика, яка спирається на поняття, запозичені з психоаналізу. Згідно з нею, умовно можна говорити про три періоди розвитку ідентичності публіциста:

з гімназійних і до кінця 1880-х рр. переважання стратегії субституції:

співіснування загальноноруської ідентичності з локальною малоросійською, автор відчував себе руською людиною, однак цікавився етнографічними особливостями рідного краю;

з кінця 1880-х до 1905 р. переважання стратегії ідентифікації: публіцист ототожнює себе з уявленою українською нацією, звертається до національних кодів і символічних систем, у своїх

публіцистичних творах вимагає визнання малоруської мови як окремої й повноцінної та скасування Емського указу 1876 р., обґрунтовуючи це користю для спільної вітчизни – Росії;

з 1905 р. переважання стратегії проєкції: активна пропаганда національних цінностей та діяльність щодо поширення української ідентичності, які в публіцистиці спираються на історичні ресурси (уявна «давність» українського питання, яке автор датує XVII ст., мала сигналізувати про його значущість); зміст «українського питання» не обмежується визнанням окремішності української нації, а охоплює великий спектр політичних, економічних та інших вимог.

Усі три стратегії не витісняли одна одну повністю, а радше взаємодіяли, кожна – з різною вагою у певний період. Таку поліфонічність можна проілюструвати вживанням публіцистом етнізмів: у другий період він паралельно вживав назви «українець», «український» (терміни ідентифікації) і «малорос», «малоруський» (терміни субституції), пізніше відмовившись від останніх як принизливих.

У підрозділі 2.3. «Тиск імперського дискурсу як фактор збереження субституційних елементів» доведено, що тривале домінування в текстах публіциста концептів «федерація» й «автономія» є результатом тиску імперського дискурсу.

Навіть коли в національній ідентичності П. Стебницького почали переважати стратегії ідентифікації й проєкції, він зберіг деякі субституційні елементи. До таких зокрема належать:

уявлення про «руськість» як культурну спільноту, що складається з етнічно близьких народів (публіцист не заперечував проти цього поняття, навіть коли провів відносно чіткі межі між українською та російською націями, наприклад, його обурило віднесення українців до іногородців Столипінським циркуляром 1910 р. («Перспективи російсько-українських відносин»);

ворожість до Заходу, який публіцист протиставляв руській спільноті й слов'янському світові загалом (у циклі нарисів, присвячених балканським подіям початку XX ст.: «Сполох», «Тяжка втрата», «Балканська пожежа», «Внутрішні Балкани», «Братовбивство»); П. Стебницький услід за слов'янофілами звинувачує Європу в зневазі до слов'ян та приписує їй «комерційний дух»; він уживає поняття «слов'янщина», «велика слов'янська сім'я», «братній народ», «родичі», «родинні народи», притаманні імперському дискурсу;

уявлення про Росію як спільну батьківщину росіян і українців та віра в її особливу місію об'єднати й захистити всі слов'янські народи й зупинити експансію Німеччини на схід (вплив М. Драгоманова («Драгоманов і світова війна»);

переймання від імперського дискурсу вкрай негативного ставлення до концепту самостійності й ототожнення його не з державністю, а з політичним сепаратизмом й «мазепинством» (підхоплені урядом звинувачення С. Щоголева, автора книжки «Український рух як сучасний етап південноруського сепаратизму», змусили П. Стебницького написати працю-відповідь «Українське питання», де самостійність ототожнена з сепаратизмом).

Образ руської спільноти в публіцистиці П. Стебницького час від часу зазнавав випробувань. Найбільші з них – окупація російською армією Галичини («Горе пана Шпаченка») та прихід до влади більшовиків («На пожарині»).

Ідентичність П. Стебницького поєднувала елементи, які суперечили один одному: ідеї руської спільноти та української нації, слов'янської єдності та права націй на самовизначення, «величі Росії» й «українського відродження». «Федерація» та «автономія» як політичні концепти дозволяли їм до певного часу співіснувати на рівні свідомості й публіцистичних текстів.

У третьому розділі «Антиколоніальний вимір публіцистики П. Стебницького» публіцистичну спадщину діяча розглянуто як частину антиколоніального дискурсу.

У підрозділі 3.1. «Пошук «іншого» як антиколоніальна стратегія опору» досліджено процес проведення публіцистом символічних кордонів між українською й російською націями.

Основною стратегією російського імперського дискурсу, яка відрізняє його від дискурсів трансконтинентальних імперій, є поширення на українців імперського «ми». П. Стебницький усвідомлював, що жорсткі асиміляційні заходи щодо українців зумовлені їхньою близькістю (релігійною, мовною) до росіян («Реальна політика», «Перспективи російсько-українських відносин»). Відповідно ключовою стратегією опору стає «іншування». У творах, написаних до 1917 р., протиставлення двох народів наявне радше імпліцитно: на рівні образів, метафор,

символів кодів публіцист використовує бінарні опозиції (російське місто – українське село, невиразна погода Петербурга – цвітіння садів в Україні, імперія – гаї, своя хата, своя свита тощо). П. Стебницький у своїх творах ще розрізняє Росію як режим і Росію як громадянство (так, порівняння з турками й татарами він застосовує виключно до уряду та російських націоналістів («Внутрішні Балкани»)).

Після жовтня 1917 р. стратегія «іншування» змінюється. У текстах, написаних у цей період, росіян загалом зображено як цілковито «інших», «чужих», а Росію – як метафізичне зло, східну деспотію; Україна ж відповідно стає носієм європейського «духу» й традицій («Російський сфінкс», «Немезида», «Серед здобутків революції», «На пожарині»). У цих творах наявні елементи нативізму й ксенофобії, що дозволяє говорити про вияв «тубільницького феномену» (термін Е. Саїда) у публіцистиці П. Стебницького: за допомогою міфів і стереотипів, спираючись на уявлення про метафізичні сутності, публіцист конструював украї непривабливий образ колонізатора й за допомогою цих же засобів – ідеальний образ свого народу. Характерно, що в цей період П. Стебницький солідаризується з поглядами Д. Донцова, майбутнього ідеолога українського інтегрального націоналізму.

У підрозділі 3.2. «Дискурс нації в публіцистиці П. Стебницького» з'ясовано, що публіцист розумів під поняттям нації та його ставлення до гібридних ідентичностей і культурних явищ.

У перші роки ХХ ст. П. Стебницький уявляв українську націю як переважно етнічну спільноту селян («Малороси в Петербурзі»). Публіцист помилково приписував їм національну свідомість, плутаючи це поняття з відчуттям етнічної самобутності.

Після революції 1905 р., під впливом поразки українців на виборах у Думу та несподівано низьких тиражів української преси, публіцист у листуванні з Є. Чикаленком неодноразово визнає брак почуття національної свідомості в селян. П. Стебницький вдається до самокритики та іронії («проклята нація», «нація недолюдків»). Водночас у публіцистиці, яка становила частину публічного дискурсу, він пояснює стан справ за допомогою концепції «національного відродження»: українці здавна мали національну свідомість (щонайпізніше з часів Б. Хмельницького), але царська політика щодо освіти та мови послабили її. Завдання ж інтелігенції, на думку публіциста, знову пробудити в народі національне почуття («Українська справа»).

Пізніше, взявши за приклад поляків, П. Стебницький став уважати нацією синтез усіх класів та верств народу, що досягнули зв'язок між собою та наявність спільної мети («Ріг Вернигори»). Проблему гібридних ідентичностей, не властиву полякам, але властиву українцям (малоруська ідентичність), публіцист так і не зміг вирішити. Спершу, вслід за М. Драгомановим, публіцист розглядав русифіковані елементи як потенційного союзника українського руху. У дусі концепції «національного відродження» він передбачав, що в разі розумної політики в носіїв гібридної ідентичності «прокинеться» українська свідомість, і тому включав їх до української спільноти («Державна мова», «Іржава зброя»). У міру того, як реальність спростовувала ці сподівання, П. Стебницький відкидав гібридні культурні явища («В справі Академії Наук», «Осінні хмари», «Рідні кияни»). Це свідчить про те, що публіцист дотримувався етнічної концепції нації.

У підрозділі 3.3. «Художньо-публіцистичні твори П. Стебницького: антиколоніальне прочитання» за допомогою методу деконструкції виявлено антиколоніальний характер художньо-публіцистичних та белетристичних текстів публіциста.

Оповідання «Марійка» побудоване на бінарній опозиції «національне – імперське». Ідилічному життю родини українофілів протистоїть байдужість та відчуженість, представлені в тексті символами імперії: російською православною церквою, бюрократичною машиною та тотальною комерціалізацією. Імперське долає національне, і для П. Стебницького це трагедія. Частину вини він покладає на українофілів: вони занадто слабкі, аби захистити свій світ.

В оповіданні «Битий шлях», крім очевидного відображення придушення революції 1905 р., публіцист продовжує традицію викриття імперських міфів. Він заперечує цінність та користь для колонізованих народів побудованої імперією інфраструктури, втіленої в образі «битого шляху». Автор показує, що це поглинач економічних та культурних ресурсів і джерело іноземних бюрократії та війська.

Ідею девіантності (ненормальності) українського руху П. Стебницький імпліцитно заперечує в оповіданні «Не по-людськи». Він виправдовує його головного героя, «богомолу» Михайла, якого в селі вважають дармоїдом і неробою. Це служить легітимації вибору на користь національної ідентичності й культури та виправдовує відмову від імперської загальноруської, нормативність якої взято під сумнів.

У нарисі «Самсон» П. Стебницький, використовуючи біблійний сюжет, інтерпретує українсько-російські відносини як колоніальні. Українців, упевнений публіцист, економічно експлуатують і дискримінують за культурно-мовними ознаками. Він визнає, що расової дискримінації немає, однак упевнений, що принципово це не змінює колоніальний статус країни.

Нераціональність вибору на користь національної ідентичності показана в оповіданні «За водою». Головний герой, мешканець Петербурга Середович (прототипом якого слід вважати самого П. Стебницького), долучається до українського руху, щоб наповнити своє життя сенсом, відчуваючи, що його праця навряд чи дасть якісь результати. Український рух у тексті постає як надзвичайно слабкий, його діячі – невпевнені в собі, слабкодухі й фемінізовані. Натомість загальноросійський революційний рух – організований і певний своєї мети. Однак кінцівка несподівано засвідчує символічну перемогу українського руху.

Зустріч у вагоні потяга представників чотирьох колонізованих народів імперії, зображена в нарисі «Єдина і неділима», показує трагізм денаціоналізації. Жертви імперіалізму постають його палкими захисниками. Вони оперують усіма символами та міфами панівного дискурсу: «великою Росією», «спільною російською мовою». П. Стебницький показує головну ознаку будь-якої імперії: неможливість периферій порозумітися між собою без посередництва центру.

ВИСНОВКИ

Публіцистика П. Стебницького є важливою складовою української журналістики початку ХХ ст. та періоду Української революції (1917–1921). Вона має яскраво виявлений націєтворчий та антиколоніальний характер. Спираючись на ідеї своїх попередників та сучасників (М. Костомарова, М. Драгоманова, М. Грушевського та ін.), публіцист продовжив традиції українського контрдискурсу, який від початку ХІХ ст. підважував претензії імперського дискурсу на універсальність та всеохопність. Його твори за допомогою системи міфів, символічних ресурсів та стратегій утверджували ідею окремішності української нації, її право на самовизначення та окремий шлях розвитку національної культури.

Водночас публіцистика П. Стебницького містила багато елементів імперського дискурсу, що свідчить про його значний вплив на діячів українського руху. Це дає підстави говорити про публіцистику П. Стебницького як складне гетерогенне явище, яке відображає суперечливий зв'язок між національним та імперським дискурсами.

У процесі наукового дослідження були сформульовані конкретні висновки теоретичного й практичного значення:

1. Більшість наукових розвідок, присвячених П. Стебницькому, розглядає його публіцистику спорадично й з примордіалістських позицій. Натомість продуктивнішим є інструменталістський погляд на публіцистичні тексти як частину національного контрдискурсу, що протистояв імперському і мав виразні антиколоніальні риси.

2. У період 1905–1917 рр. у творах публіциста домінували політичні концепти «федерація» й «автономія». Для П. Стебницького вони означали насамперед «крайову автономію» – можливість у конкретних політичних умовах забезпечити право на культурне, економічне й частково політичне самоврядування українського народу. Такий зміст концептів ближчий до ліберально-народницької політичної течії початку ХХ ст. і різко контрастує з поглядами М. Драгоманова, для якого федералізм був універсальним принципом політичного життя.

Ідея державної самостійності, представлена концептом «сепаратизм», мала радше негативний сенс. Після 1917 р. внаслідок революцій та війни між більшовицькою Росією та УНР концепти «державність» та «самостійність» стають домінуючими. Однак на лінгвістичному рівні простежується їхня неоднозначність: транзитивність текстів свідчить про бажання П.

Стебницького, з одного боку, підкреслити природність проголошення самостійності УНР, з іншого – зняти за це відповідальність з українського руху. Протягом 1919 р., за Директорії та Добровольчої армії, концепти «федерація» й «автономія» знову стають панівними.

3. Домінантне становище концептів «автономія» й «федерація» та маргінальне місце концепту «самостійність» слід розглядати як дискурсивні явища, тісно пов'язані з національною ідентичністю П. Стебницького. Умовно про неї можна говорити як про взаємодію трьох дискурсивних стратегій: субституції, ідентифікації й проєкції, кожна з яких мала більшу вагу в певний період. Таким чином, публіцист, прийнявши українську ідентичність, зберіг й деякі елементи загальноруської ідентичності. Головним із них є образ «руськості», відкрито та імпліцитно наявний у творах П. Стебницького. Важливим чинником, який легітимізував руську спільноту, була наявність «іншого», якому її можна було протиставити. У публіцистиці П. Стебницького цим «іншим» була Європа, яку автор зображав ворогом слов'янського світу і для якої матеріальний зиск важливіший понад усе. Очевидно, в цьому слід вбачати вплив дискурсу слов'янофілів. Крім того, публіцист перейняв погляди М. Драгоманова й розглядав можливу експансію Німеччини як загрозу слов'янському світу, а Росію – його природною й легітимною захисницею.

Крім браку глибокої теоретичної розробки концепту «самостійність» в українській політичній думці, саме амбівалентна (гібридна) ідентичність П. Стебницького пояснює домінантне становище концептів «федерація» й «автономія». Вони узгоджували суперечливі елементи різних стратегій: ідею права націй на самовизначення, демократизму та лібералізму, з одного боку, та уявлення про руську спільноту, Європу як «іншого», «велич Росії», її особливу місію як захисниці слов'янського світу – з іншого. Із послабленням стратегії субституції міцнішали концепти «державність» і «самостійність».

4. Основною стратегією опору в публіцистиці П. Стебницького є «іншування».

На відміну від класичних колоній, російський імперський дискурс намагався поширити на українців імперське «ми», визнаючи при цьому їхні неістотні етнографічні відмінності. До 1917 р. в текстах публіциста «іншування» наявне переважно імпліцитно у вигляді бінарних опозицій (село – місто). Однак після Лютневої революції «іншування» набуває принципово нових форм. Росіян у публіцистичних творах П. Стебницького цього періоду зображено як цілковито чужий, ворожий азійський народ, а Росія постає як метафізичне зло, яке неможливо пояснити раціонально. При цьому українців ототожнено з європейською цивілізацією. Таким чином, проведено символічно-міфічну межу між двома націями.

5. Переглянуто приписуваний П. Стебницькому погляд на націю як політичну спільноту. Насправді він дотримувався етнічної концепції нації. Як примордіаліст, П. Стебницький послуговувався концепцією «національного відродження» (або ж «пробудження»). Згідно з нею, українці щонайменше з козацьких часів мали національну свідомість, однак у результаті політики царського режиму вона послабшала. Концепція «національного відродження» визначала ставлення П. Стебницького й до гібридних культурних явищ та ідентичностей. Він, хоч і зараховував «малоросів» до української нації, був переконаний, що за правильної політики в них «прокинеться» національне почуття. У міру того, як реальність спростовувала ці погляди, П. Стебницький дедалі менше толерував гібридні явища.

6. Художньо-публіцистичні твори П. Стебницького мають антиколоніальний характер. У його оповіданнях та картинах на рівні образів, метафор, натяків наявні заперечення панівної ролі центру та імперських міфів про універсальність російської культури, відкидання уявлень про колонізацію як благо для поневолених народів, таврування нечутливості домінантного дискурсу до голосів інших. Крім того, твори П. Стебницького приховано говорять про трагічність денационалізації, вразливість національного світу перед викликами імперії.

У ході дослідження до наукового обігу введено понад 80 текстів П. Стебницького, які не ввійшли до «Вибраних творів» (2009). Серед них – і неопубліковані рукописи статей, які зберігаються в Інституті рукопису НБУВ (фонд 244).

Результати дослідження можуть бути використані під час подальшого вивчення української журналістики кінця XIX – початку XX ст. Йдеться про наукову розробку таких суперечливих

питань, як невеликі тиражі національної преси, російськомовна преса України та її ставлення до національного питання, українське питання в загальноросійській та ранній комуністичній пресі, функціонування політичних концепцій в українській періодиці тощо.

Крім того, теоретичні результати дослідження можуть бути корисні при вивченні історії української політичної думки, зокрема зробити свій внесок у розуміння тривалого домінування в національному дискурсі концепції федералізму над ідеями самостійності та державності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях

1. Борець А. Микола Зеров — редактор часопису «Книгар» / Андрій Борець // Образ : щорічний наук. зб. — К., 2007. — Вип. 8. — С. 77—83.
2. Борець А. Утвердження ідеї державної незалежності України на сторінках журналу «Книгар» (1917—1921) / Андрій Борець // Журналістика : наук. зб. — К., 2008. — Вип. 7 (32). — С. 162—169.
3. Борець А. Проблеми політичного та економічного розвитку України в публікаціях Петра Стебницького на сторінках часопису «Книгар» (1918—1920 рр.) / Андрій Борець // Зб. пр. Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2009. — Вип. 1 (17). — С. 579—585.
4. Борець А. Антиколоніальний дискурс у публіцистиці П. Стебницького / Андрій Борець // Журналістика : наук. зб. — К., 2010. — Вип. 10 (35) — С. 133—143.
5. Борець А. «Ми» та «вони»: бінарна конструкція у публіцистиці Петра Стебницького / Андрій Борець // Образ : щорічний наук. зб. — К., 2011. — Вип. 12. — С. 37—44.
6. Борець А. Особливості становлення української ідентичності в Російській імперії наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. (приклад П. Стебницького) / Андрій Борець // Журналістика : наук. зб. — К., 2012. — Вип. 11 (36). — С. 124—136.

АНОТАЦІЯ

Борець А. А. Публіцистика Петра Стебницького: проблема держави та нації. – Рукопис.

Дисертація подана на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики. – Інститут журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України – Київ, 2012.

У дисертації досліджено публіцистичну спадщину П. Стебницького (понад 150 текстів, написаних у період 1898–1919 рр.) як частину українського національного дискурсу, що на початку ХХ ст. мав виразний націєтворчий та антиколоніальний характер. Простежено вплив на творчість публіциста імперського дискурсу. Визначено основні стратегії опору панівному дискурсу в його текстах.

Функціонування політичних концептів «автономія», «федерація», «державність», «самостійність» розглянуто у зв'язку з розвитком національної ідентичності П. Стебницького – від руської людини до українського націоналіста. Простежено зміну його політичних поглядів – від етнографічного українофільства до політичного сепаратизму. З'ясовано ставлення публіциста до гібридних культурних явищ, реконструйовано його уявлення про націю. Вивчено особливості стратегії «іншування», за допомогою якої П. Стебницький провів символічно-міфічні кордони між українською й російською націями. З'ясовано антиколоніальні риси його художньо-публіцистичних творів.

Ключові слова: П. Стебницький, публіцистика, дискурс, імперія, нація, антиколоніалізм.

АННОТАЦИЯ

Борец А. А. Публицистика Петра Стебницкого: проблема государства и нации. – Рукопись.

Диссертация представлена на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.04 – теория и история журналистики. – Институт журналистики, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины. – Киев, 2012.

В диссертации проведено исследование публицистики П. Стебницкого (более 150 текстов, написанных в период 1898–1919 гг.) как части украинского национального дискурса, который в начале XX в. имел ярко выраженный нациосозидательный и антиколониальный характер. Подчеркнуто влияние на творчество публициста имперского дискурса. Рассматриваются основные стратегии сопротивления доминантному дискурсу в его текстах.

Функционирование политических концептов «автономия», «федерация», «государственность», «самостоятельность» анализируется в связи с развитием национальной идентичности П. Стебницкого – от русского человека до украинского националиста. Исследуется эволюция его политических взглядов – от этнографического украинофильства до политического сепаратизма. Выясняется отношение публициста к гибридным культурным явлениям, реконструируется его представление о нации. Изучены особенности стратегии конструирования «Другого», с помощью которой П. Стебницкий устанавливал границы между украинской и русской нациями. Рассматриваются антиколониальные черты его художественно-публицистических текстов.

Ключевые слова: П. Стебницкий, публицистика, дискурс, империя, нация, антиколониализм.

ANNOTATION

Borets A. A. Petro Stebnitskiy's Journalistic Texts: the Issue of State and Nation. – Manuscript.

This dissertation is submitted to obtain Candidate Degree in social communication (specialty 27.00.04 – Theory and History of Journalism). – Institute of Journalism, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science, Youth and Sport of Ukraine – Kyiv, 2012.

The dissertation deals with the journalistic texts of Petro Stebnitskiy, a notable figure in the Ukrainian national movement of the beginning of the 20th century. More than 150 works (written between 1898–1919) have been analyzed as a part of national discourse with strongly marked features of nation-building and anti-colonialism. His journalistic heritage is regarded as the result of complex interaction between two rivaling discourses: dominant imperial and national one.

The concepts of federalism and autonomy dominated in Stebnitskiy's texts before 1917. Although P. Stebnitskiy declared adherence to political views of M. Drahomanov, his views on these concepts were different. According to the writer federalism was not a universal principle of arrangement of political life but rather the way to assure economic and cultural rights of the Ukrainian people under current political conditions. P. Stebnitskiy appreciated the Russian empire in his own way also he saw it as a commonwealth of nations where cultural, linguistic and other differences should be tolerated.

The concepts of state and independence had a significant place in late 1917 and 1918. After the Ukrainian People's Republic proclaimed its separation from Bolshevik Russia the writer justified this step as forced one. P. Stebnitskiy used historical and economic arguments to legitimize Ukrainian independence. However, in his texts one can notice attempts to relieve the Ukrainian national movement of responsibility for this decision. In his writings Ukrainian independence is presented rather as a spontaneous action caused by unfavorable circumstances than a deliberate act of the Ukrainians.

Political concepts that prevailed in Stebnitskiy's texts of different periods reflect his heterogenic hybrid identity. Its evolution can be described with the terms of psychoanalysis (suggested by S. Yekelchik) as interaction of three different strategies: substitution, identification and projection. While strategy of substitution dominated, the columnist identified himself as 'common-Russian' ('obshcheros') but at the same time he was interested in ethnographic particularities of his native land – Malorossia. Strategy of identification helped P. Stebnitskiy to identify himself with the imagined Ukrainian nation. The last strategy signified transition to active propaganda of national values. These strategies did not replace each other but coexisted with alternate influence. So, having accepted Ukrainian national identity P. Stebnitskiy still kept different substitutional elements. There were image of united Russian community

(‘Russkost’) and of Europe as the Other among them. P. Stebnitskiy’s identity combined contradictory elements, e. g. both the ideas of ‘Russian greatness’ and ‘Ukrainian revival’. The columnist’s adherence to political concepts of ‘federation’ and ‘autonomy’ helped to reconcile these elements. After strategy of substitution had weakened, concepts of ‘State’ and ‘independence’ replaced above-mentioned ones.

Taking into account intention of Russian imperial discourse to extend common ‘we’ identity to Ukrainians P. Stebnitskiy used othering as the main resistance strategy. Before 1917 othering could be seen as a combination of several binary oppositions, e. g. imperial city – national village. Russia as government and Russia as society had been distinguished in his texts of that period. But after the February and Bolshevik Revolutions this distinguishing disappeared: the Russian nation was described as a metaphysical phenomenon inclined to Asian despotic political system while the Ukrainians were represented as Europeans and democrats. The elements of the nativist phenomenon can be seen in those texts.

The columnist adhered to ethnic conception of nation. He regarded pro-Russian members of the Ukrainian society as potential allies of the national movement. But he expected that their extinct national identity would reappear. P. Stebnitskiy’s tolerance to hybrid cultural phenomena faded gradually while these expectations were disproved.

The results of the research can be used in the elaboration of the course ‘History of Ukrainian Journalism’. They are also important for further studying of the Ukrainian history of fin de siècle and the Ukrainian revolution (1917–1921) in general.

Key-words: P. Stebnitskiy, journalistic texts, discourse, empire, nation, anti-colonialism.